

- [22] Jaký je tedy konečně z lingvistiky užitek? Jen málo lidí má v tomto ohledu jasnou představu a na její upřesnění teď není prostor. Je však například zřejmé, že jazykové otázky zajímají všechny ty, kteří mají co dělat s textem, tj. historiky, filology atd. Ještě zřejmější je její důležitost pro všeobecnou kulturu: v životě jednotlivců i společnosti je řeč faktor důležitější než cokoliv jiného. Bylo by nemyslitelné, kdyby její studium zůstalo záležitostí několika specialistů; ve skutečnosti // se jí zabývá tak či onak každý. Paradoxním důsledkem tohoto zájmu, který se k ní pojí, je však to, že neexistuje jiná oblast, kde by se vylíhlo tolik absurdních představ, předsudků, přeludů a smyšlenek. Z psychologického hlediska tyto omyly nejsou zanedbatelné, avšak úkolem lingvisty je především je odhalit a co nejuplněji rozptýlit.

TŘETÍ KAPITOLA

Předmět lingvistiky

§ 1. JAZYK A JEHO DEFINICE⁴⁶

- [23] Co je integrálním a zároveň konkrétním předmětem⁴⁷ lingvistiky? Je to otázka obzvláště obtížná a později uvidíme proč. Spokojme se prozatím s tím, že si tuto obtíž budeme uvědomovat.

Jiné vědy pracují s předměty danými předem, které lze pak nazírat z různých hledisek; v naší oblasti nic podobného není. Někdo řekne francouzské slovo *nu* „nahý“: povrchního pozorovatele to bude svádět k tomu, aby v něm viděl konkrétní jazykový předmět. Avšak pozornější zkoumání v něm odhalí postupně tři či čtyři zcela různé věci podle toho, jakým způsobem se nazírá: jako zvuk, jako výraz určité myšlenky, jako ekvivalent latinského *nūdum*^a atd. Předmět ani zdaleka nepředchází hledisku, a dalo by se říci, že je to právě hledisko, které vytváří předmět; nic nám ostatně předem neříká, že jeden ze způsobů nazírání dané otázky druhým předchází nebo nad nimi převažuje.

^a Pozn. překl. Ve svých vlastních poznámkách zde de Saussure opět zdůrazňuje tento málo docenovaný fakt: „Abychom úhrn svých propozic mohli vhodně představit, je třeba se postavit na pevně a určité stanovisko. Přikloníme se však jen k tomu závěru, že připustit do lingvistiky jen jediný fakt definovaný pouze sám sebou je nesprávně . . .“ Diskusi kolem stanovení faktu a určení hlediska v lingvistice věnoval v této souvislosti de Saussure řadu stránek poznámek, z nichž editoři tu užili jen několik vět (Engler 128 N).

Kromě toho, ať už přijmeme jakékoliv hledisko, ukazují nám tento jazykový zjev stále dvě navzájem související tváře,⁴⁸ z nichž jedna platí jen skrze druhou.^a Například:

(1) Slabiky, jež artikulujeme, jsou akustické vjemy vnímané uchem, ale tyto zvuky by bez hlasových orgánů neexistovaly; takto existuje například *n* jen díky // vzájemnému vztahu mezi těmito dvěma stránkami. Jazyk tudíž nelze redukovat na zvuk, ani oddělovat zvuk od artikulace v ústech; a naopak tomu zase nelze vymezovat pohyby hlasových orgánů a odhlížet přitom od akustického vjemu (viz str. 71n.).

[24]

(2) Připusťme však, že zvuk je něco jednoduchého: dělá pak řeč ten? Nikoliv, je to jen nástroj myšlenky a neexistuje sám pro sebe. A tak se objevuje nová a znepokojivá souvislost: zvuk jako komplexní akusticko-vokální jednotka tvoří s myšlenkou naopak komplexní fyziologickou a mentální jednotku. A to ještě není všechno:

(3) Řeč má stránku individuální a sociální, a jednu si nelze představit bez druhé. Kromě toho:^b

(4) Řeč nepřetržitě implikuje zavedený systém i vývoj zároveň, v každém okamžiku je aktuální institucí i produktem minulosti. Na první pohled se zdá velmi jednoduché rozlišit mezi tímto systémem a jeho historií, mezi tím, co je, a tím, co bylo. Ve skutečnosti vztah, který tyto dvě věci sjednocuje, je tak těsný, že je lze stěží oddělit. Byla by tato otázka jednodušší, kdybychom uvažovali o tomto jazykovém jevu v jeho počátcích a kdybychom začínali například studiem řeči dětí?⁴⁹ Nikoliv, protože je vážným omylem se domnívat, že problém počátků se v materii řeči liší od problému trvalých podmínek;⁵⁰ ze začarovaného kruhu se tak nedostaneme.

A tak, ať už k naší otázce přistupujeme z kterékoliv strany, nikde se nám integrální předmět lingvistiky nenabízí. Všude narážíme na toto dilema: buď se zaměříme na jedinou stránku každého problému a budeme riskovat, že nepostřehneme onu dvojstrannost naznačovanou výše; anebo, budeme-li řeč studovat z více stránek zároveň, se nám předmět lingvistiky bude jevit jako neuspořádaná změť věcí různé povahy a bez vzájemné souvislosti. Budeme-li takto postupovat, otvíráme tím dveře několika vědám jako psycho-

^a *Pozn. překl.* V nevydaných poznámkách tu de Saussure mluví o tom, že řeč lze zredukovat na pět šest dualit či párů věcí, zvláště mezi označovaným-označujícím, individuem-sociální masou, jazykem-mluvou, zvukem-artikulací, zvukem-smyslem, stránkou individuální-sociální, jazykem-jeho historií, jazykem mluveným-psaným (Engler 133n. N).

^b *Pozn. překl.* De Saussure tu také připomíná v přednáškách fakt různosti jazyka v různých smyslu: jednak se jazyky od sebe liší (v radikálním smyslu) a jednak je diferenciací i v rámci téhož jazyka (v relativním smyslu, zvláště nářeční). Viz však pozdější kapitolu (Engler 143 R).

[25] logie, antropologie, normativní gramatika, filologie atd., které // jasně odlišujeme od lingvistiky, které by si však díky chybné metodě mohly na řeč dělat nárok jako na jeden ze svých předmětů.⁵¹

Z těchto potíží je podle našeho názoru jediné východisko: *od samého začátku je třeba se stavět na půdu jazyka a chápat ho jako normu všech ostatních manifestací řeči*. Mezi tolikerou dvojdmostí se jazyk jediný zdá ve skutečnosti přístupný autonomní definici a skýtá oporu, která uspokojuje naši mysl.

Co to však jazyk je?⁵² Podle našeho názoru se neshoduje s řečí,⁵³ jejíž je pouze určitou, třebaže nejdůležitější částí. Je zároveň společenským produktem schopnosti řeči a souborem nutných konvencí, přijatých společenským útvarem proto, aby se užití této schopnosti jednotlivci umožnilo. Jako celek je řeč mnohotvárná a různorodá. Zasahuje zároveň do několika oblastí, fyzické, fyziologické a psychické, a náleží přitom jak do oblasti jednotlivce, tak i společnosti. Nedá se zařadit do žádné kategorie lidských faktů, protože nevíme, jak vymezit její jednotu.

Naproti tomu jazyk je celek sám o sobě a princip klasifikace. Jakmile mu mezi fakty řeči přidělíme místo, zavedeme přirozený řád do souboru, který se žádné jiné klasifikaci nepodvoluje.

Proti tomuto principu klasifikace by se mohlo namítnout, že užívání řeči spočívá ve schopnosti, kterou máme od přírody, zatímco jazyk je cosi nabytého a konvenčního, co by mělo být podřízeno přirozenému instinktu, místo aby nad ním mělo vrch.

Je možné odpovědět toto.

[26] Především není dokázáno, že funkce řeči, jak se manifestuje, když mluvíme, je zcela přirozená, to jest že naše hlasové ústrojí je určeno k mluvení stejně jako naše nohy k chození.⁵⁴ Lingvisté // v tomto ohledu nejsou ani zdaleka zajedno. Tak například Whitney, který jazyk připodobňuje k jedné z několika společenských institucí, je toho názoru, že svého hlasového ústrojí jako nástroje jazyka užíváme jen náhodou, protože nám to vyhovuje. Lidé by si mohli stejně tak dobře zvolit gesto a místo obrazů akustických užívat obrazů vizuálních.⁵⁵ Jeho teze je rozhodně příliš absolutní. Jazyk není společenská instituce podobná jiným ve všech ohledech (viz str. 102n. a str. 104n.); mimoto Whitney zachází příliš daleko i v tom, když tvrdí, že naše volba padla na hlasové orgány náhodou, že nám byla svým způsobem přírodou vnucena. Avšak v základním ohledu se zdá, že tento americký lingvista pravdu má: jazyk je konvence a je lhostejné, jaká je povaha dohodnutého znaku. Otázka hlasového ústrojí je tedy v problému řeči sekundární.

Tuto myšlenku by mohla potvrdit i jedna definice toho, co se nazývá *artikulovaná řeč*. V latině *articulus* znamená „článek, člen, pododdělení ve sle-

du věci“ a se zřetelem k řeči může artikulace označovat buď členění mluveného řetězu na slabiky, nebo členění řetězu významů na významové jednotky; v tomto smyslu se pak v němčině říká *gegliederte Sprache* „článkovaná řeč“. Přidržíme-li se tohoto druhého vymezení, můžeme prohlásit, že pro člověka přirozená není mluvená řeč, ale schopnost vytvářet jazyk, tj. systém zřetelných znaků odpovídajících zřetelným idejím.⁵⁶

Broca zjistil, že schopnost mluvení je umístěna v třetím mozkovém závitu vlevo vpředu a o jeho zjištění se opíráme výše, když řeči přiřazujeme přirozenou povahu.⁵⁷ Víme však, že toto místo je uvedeno do souvislosti se vším, co se k řeči vztahuje, včetně písma. Zdá se, že tato zjištění spolu s pozorováními, k nimž se dospělo u různých forem afázie dané poškozením center // lokalizace, naznačují: (1) že různé poruchy ústní řeči jsou vzájemně propletené s poruchami psané řeči stovkami způsobů; (2) že u všech případů afázie a agrafie je zasažena spíše schopnost evokovat znaky pravidelné řeči nějakým určitým nástrojem, ať už je jakýkoliv, než schopnost produkovat ty či ony zvuky nebo psát ty či ony znaky. To vše nás vede k domněnce, že za funkcí různých orgánů existuje obecnější schopnost, která tyto znaky řídí a která je schopností jazykovou par excellence. A tak dospíváme ke stejnému závěru jako výše.³

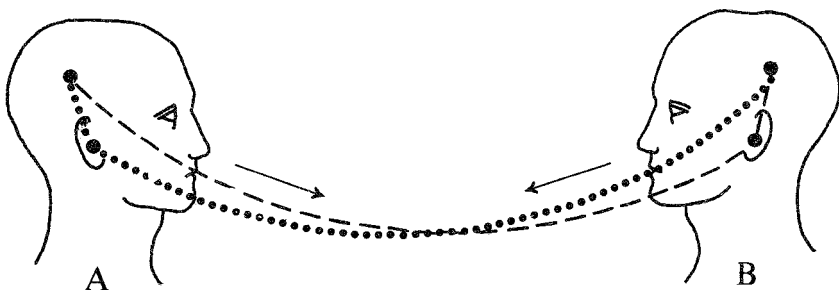
Pro přiřazení prvního místa ve studiu řeči jazyku můžeme konečně uvést ještě ten argument, že tato schopnost artikulovat slova,^{58a} ať už přirozená či nikoliv, se uskutečňuje jen za pomoci nástroje vytvářeného a poskytovaného společenstvím. Není proto žádnou smyšlenkou tvrdit, že jednotu dodává řeči právě jazyk.^{58b}

§ 2. MÍSTO JAZYKA VE FAKTECH ŘEČI⁵⁹

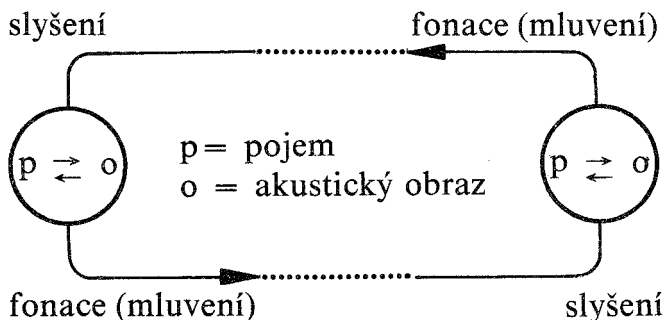
K tomu, abychom v úhrnu řeči mohli nalézt sféru, která odpovídá jazyku, musíme se zaměřit na individuální akt, který umožňuje rekonstruovat

³ *Pozn. překl.* Z dochovaných poznámek autorových (Engler 188) se dovídáme, že tu de Saussure o schopnosti produkce řeči uvažuje ve spojitosti s afázií (viz text) a užívá tu přitom i svůj pozdější termín *signologie* (do vydání nepojatý), který nakonec ve prospěch *sémiologie* opustil. Snaha zavést *signologii* vedle *signifiant* (označujícího), *signifié* (označovaného) a *signe* (znaku), zhruba ze stejné doby jako *označované* a *označující* (Engler 1980), měla pochopitelný cíl celou terminologii sjednotit na jediném základu.

okruh mluvy.⁶⁰ Tento akt předpokládá aspoň dva jedince, což je minimum nutné k tomu, aby tento okruh byl úplný. Uvažujme dvě osoby A a B, které spolu hovoří:

- [28] [Výchozí bod okruhu je v mozku jednoho, například A, kde jsou fakta vědomí, která nazýváme pojmy, asociována s reprezentacemi jazykových znaků čili akustickými obrazy sloužícími k jejich vyjadřování. Předpokládejme, že daný pojem vyvolá v mozku odpovídající akustický obraz a tento čistě *psychický* jev pak je následován *fyzilogickým* procesem: mozek předává fonačním orgánům impuls odpovídající tomuto obrazu. Dále pak se zvukové vlny šíří od úst A k uchu B, což je proces čistě *fyzický*. A konečně okruh pokračuje v B v obráceném pořadí: z ucha do mozku, což je fyziologický přenos akustického obrazu, a v mozku pak psychická asociace tohoto obrazu s odpovídajícím pojmem. Když pak mluví B, sleduje nový akt — od jeho mozku k mozku A — přesně stejný postup jako první a prochází postupně týmiž fázemi, což si můžeme znázornit takto:]^a

^a Pozn. překl. Viz Engler 197.

Tato analýza si nedělá nárok na úplnost: bylo by možné ještě odlišit čistý akustický vjem, identifikaci tohoto vjemu s latentním akustickým obrazem, svalový obraz fonace atd. Zahrnuli jsme jen ty prvky, které jsme považovali za základní, avšak náš náčrt dovoluje jedním rázem odlišit části fyzické (zvukové vlny), // fyziologické (fonaci a slyšení) a psychické (verbální obrazy a pojmy). Nejdůležitější je však uvědomit si, že se verbální obraz se zvukem samým neshoduje a že je ve stejné míře psychický jako pojem, který je k němu asociován.

[29]

Okruh, který jsme tu znázornili, se dá ještě dělit:

(a) na vnější část (vibrace zvuků jdoucích od úst k uchu) a vnitřní část zahrnující vše ostatní;

(b) na psychickou část a část nepsychickou, přičemž nepsychická zahrnuje stejně tak fyziologické fakty, jejichž sídlem jsou orgány, jako vnější fyzické fakty jednotlivce;

(c) na aktivní část a část pasívní: vše, co přechází z centra asociace jednoho z mluvících do ucha druhého, je aktivní, a vše, co jde z ucha druhého do jeho centra asociací, je pasívní.⁶¹

V psychické části umístěné v mozku lze konečně nazvat vše, co je aktivní ($p \rightarrow o$), exekutivním, a vše, co je pasívní ($o \rightarrow p$), receptivním.

Je třeba dodat ještě schopnost asociace a koordinace, která se projevuje, jakmile už nejde o izolované znaky. Právě tato schopnost hraje největší úlohu v organizaci jazyka jako systému (viz str. 150n.).⁶²

K dobrému pochopení této úlohy je třeba opustit individuální akt, jenž je pouhým zárodkem řeči, a přistoupit k faktu sociálnímu.

Mezi všemi jednotlivci takto řeči spojenými vzniká jisté vyrovnání: všichni reprodukuji — i když ne jistě přesně, ale jen přibližně — tytéž znaky sjednocené s týmiž pojmy.

Jaký je původ této sociální krystalizace? Která z částí tohoto okruhu tu za to může? Je // totiž velmi pravděpodobné, že se jí neúčastní všechny okruhy stejně.^a

[30]

^a Pozn. překl. Geneze pojetí jazyka (langue) prošla řadou fází, v nichž se autor snažil sám sobě ujasnit, zda k jazyku lze najít nějakou analogii jinde, srov. i jeho vlastní poznámky, jež následují. Vrhá to i zvláštní světlo na arbitrárnost, o níž se u znaku tolik diskutovalo a diskutuje. „Existuje v úhrnu známých věcí něco, co by se dalo k jazyku přesně přirovnat? — Je třeba hned zkraje poznamenat, že tato rozhodně obtížná otázka by pro nás nijak neměla mít ten vágní smysl, který má pro všechny ty, kteří se jí snažili rozřešit, aniž by aspoň jednou předběžně řekli, co si o samotném jazyce myslí. — Z našeho hlediska tato otázka přechází v nutnost se ptát na cosi zcela odlišného od toho všeho, co by se jí dalo chápat. Přechází v nutnost se ptát, zda existuje něco, nějaký lidský a společenský fakt, co by bylo konvenční; nějaký fakt společenského života, který je zredukovatelný na takovou formuli, jež by byla v libovolný moment, kdy se k ní uchylujeme, (1) konvenční, a tedy arbitrární, zcela zbavená přirozeného vztahu ke

Fyzickou část můžeme zavrhnout rovnou. Když slyšíme mluvit jazykem, který neznáme, vnímáme sice zvuky, ale zůstáváme vně sociálního faktu, protože nerozumíme.

Ani psychická část se tu příliš neúčastní: exekutivní (realizační) stránka zůstává mimo, neboť k jejímu uplatnění nedochází nikdy hromadně. Je vždy individuální a je pod kontrolou jednotlivce; nazveme ji *mluvou*.⁶³

Skrze fungování receptivní a koordinativní schopnosti se u mluvčích tvoří vjemy, které jsou zřetelně u všech stejné. Jak lze tento sociální produkt znázornit, aby vynikl jazyk oproštěný od ostatního? Kdybychom mohli obhádnout úhrn verbálních obrazů uchovávaných u všech jednotlivců, dospěli bychom k sociálnímu svazku, kterým je jazyk vytvářen. Je to zásobnice, kterou praxí své mluvy členové téhož společenství naplňují, je to gramatický systém, který existuje v mozku každého, či přesněji v mozcích souhrnu jednotlivců. Jazyk totiž v žádném z nich není úplný a dokonalý existuje jen v mase.⁶⁴

Oddělujeme-li jazyk od mluvy, oddělujeme zároveň i: (1) to, co je u jednotlivce sociálního; (2) to, co je podstatné, od toho, co je podružné a více či méně náhodné.⁶⁵

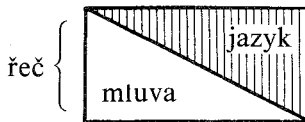
Jazyk není funkcí mluvčího. Je to produkt, který jedinec registruje pasívně, který nikdy nepředpokládá předchozí záměr a úvaha o něm přichází na řadu až při provádění klasifikace, o níž bude řeč na str. 150 a dál.^a

[31] Mluva je naopak individuální akt vůle a inteligence, a je v ní vhodné rozlišovat: // (1) kombinace, jejichž prostřednictvím mluvčí užívá kódu jazyka⁶⁶ k vyjádření své vlastní myšlenky; (2) psychickofyziologický mechanismus, jenž mu umožňuje tyto kombinace navenek vyjádřit.⁶⁷

Je třeba dodat, že jsme definovali věci a nikoliv slova, a stanovené distinkce nejsou tudíž nikterak postiženy jistými nejednoznačnými termíny, které se od jazyka k jazyku nekryjí. Tak například německé *Sprache* znamená jak

svému objektu a se zřetelem k němu absolutně nezávislá a bez zákonitostí; (2) sám o sobě není tento produkt vzhledem k tomu, co v tomto směru předcházelo, arbitrární a nezávislý. (A) Život skrze společnost, (B) život vnitřní. — Je tudíž třeba dodat, (3) že tato věc nesmí být přetržita, ani v rozmezí čtyřiaadvaceti hodin, a že každý její prvek je za tuto dobu nesčetněkrát opakován . . ." (Engler 1974, 3296.)

^a *Pozn. překl.* Editoři tu vynechali vlastní autorovo schéma (Engler 244 D—S—J—C):

Srov. pozn. ke str. 106.

„jazyk“, tak i „řeč“ a *Rede* odpovídá zhruba „mluvě“, ale přibývá tu ještě zvláštní význam „promluvy“. Latinské *sermo* znamená spíše „řeč“ i „mluvu“, zatímco *lingua* označuje „jazyk“ atd. Žádné slovo neodpovídá přesně žádnému z pojmů, které jsme si upřesnili výše, a proto je každá definice slova marná. Vycházet při definici věci od slova je tedy metoda špatná.⁶⁸

Shrňme si tedy charakteristiky jazyka:

(1) Je to dobře vymezený objekt v různorodém souboru faktů řeči. Lze ho lokalizovat do určité části okruhu, ve které se auditivní obraz počíná asociovat s určitým pojmem. Je sociální částí řeči, vnější vůči jednotlivci, jenž ho sám o sobě nemůže ani vytvářet, ani modifikovat. Existuje jen díky určité předchozí úmluvě mezi členy společenství. Jednotlivec naproti tomu musí projít učením, má-li poznat jeho funkci; dítě si ho osvojuje postupně.⁶⁹ Je to cosi tak výrazného, že i člověk zbavený možnosti užívání mluvy si jazyk zachovává, pokud rozumí vokálními znakům, které slyší.

(2) Na rozdíl od mluvy je jazyk objekt, který lze studovat odděleně. Mrtvými jazyky již nemluvíme, ale jejich jazykový organismus si můžeme osvojit velmi snadno. Věda o jazyce se bez jiných prvků řeči může nejenom obejít, ba není ani možná, jsou-li tyto jiné prvky do ní přimíseny. //

[32]

(3) Zatímco řeč je různorodá, je takto vymezený jazyk stejnorodý: je to systém znaků, v němž to nejpodstatnější je jednota smyslu a akustického obrazu, a v němž obě části znaku jsou ve stejné míře psychické povahy.

(4) Jazyk není konkrétním objektem o nic méně než mluva, což je velkou výhodou při jeho studiu. I když jsou jazykové znaky v podstatě psychické, nejsou abstraktní; asociace utvrzované kolektivním konsensem, jejichž souhrn tvoří jazyk, jsou realitami, které mají své sídlo v mozku. Kromě toho jsou znaky jazyka takřikajíc hmatatelné a písmo je může fixovat v konvenčních obrazech, zatímco akty mluvy by ve všech detailech bylo nemožné fotografovat. Vyslovení i sebekratšího slova představuje velké množství svalových pohybů, jež je nesmírně obtížné rozpoznat a znázornit. Naproti tomu v jazyce je pouze akustický obraz a ten lze přeložit stálým vizuálním obrazem. Neboť odhlédneme-li od tohoto množství pohybů, kterých je třeba k realizaci akustického obrazu v mluvě, uvidíme, že žádný akustický obraz není nic jiného než úhrn omezeného počtu prvků čili fonémů, které lze zase evokovat odpovídajícím počtem znaků v písmu. A právě tato možnost fixovat věci týkající se jazyka způsobuje, že ho slovník a gramatika mohou zobrazovat věrně, neboť jazyk je zásobnice akustických obrazů a písmo je konkrétní formou^a těchto obrazů.⁷⁰

^a Pozn. překl. Engler tento odstavec považuje za méně jasný. Má za to, že de Saussure snad chtěl především říci to, že akustický obraz umožňuje slovo skrze fonaci realizovat okamžitě, i když na to popis artikulačních pohybů neukazuje (Engler 263).

§ 3. MÍSTO JAZYKA V LIDSKÝCH FAKTECH. SÉMIOLOGIE⁷¹

[33] Tyto rysy jazyka nám odkrývají ještě jeden další a důležitější. Jazyk, takto vymezený v souboru faktů // řeči, lze řadit mezi lidské fakty, zatímco řeč nelze.

Viděli jsme tedy, že jazyk je sociální instituce; řadou rysů se však od jiných, tj. politických, právních a dalších institucí liší.^a Abychom porozuměli jeho zvláštní povaze, je třeba sem zahrnout celý nový řád faktů.

Jazyk je znakový systém vyjadřující ideje, a je tak srovnatelný s písmem, abecedou hluchoněmých, symbolickými rituály, zdvořilostními formami, vojenskými signály atd. Je však z těchto systémů nejdůležitější.⁷²

Lze si tedy představit vědu, která studuje život znaků v životě společnosti. Tvořila by část sociální psychologie a v důsledku toho i obecné psychologie; nazveme ji *sémiologie*^b (z řeckého *sēmeion* „znak“).^{73a} Ukázala by nám, z čeho sestávají znaky a které zákony je řídí. Protože zatím neexistuje, nelze říci, čím bude; má však právo na existenci a její místo je již předem vytyčené. Lingvistika je pouze částí této obecné vědy a zákony objevené sémiologií bude možné uplatnit i na lingvistiku. Ta se tak octne v oblasti jasně vymezené v souboru lidských faktů.

[34] Na psychologovi je, aby určil přesné místo sémiologie;^c úkolem lingvisty je definovat to, co tvoří z jazyka v souboru sémiologických faktů zvláštní systém. K této otázce se vrátíme později;^{73b} zatím si zapamatujme jedno: jestliže jsme teď poprvé mohli lingvistice přiřadit místo mezi // vědami, pak jen proto, že jsme ji uvedli do souvislosti se sémiologií.

Proč není dosud sémiologie uznána za autonomní vědu se svým vlastním předmětem jako všechny ostatní vědy? Bloudíme tu v kruhu: na jedné straně není pro pochopení povahy tohoto sémiologického problému nic vhodnějšího než jazyk, na druhé straně však je pro jeho správnou formulaci třeba studovat jazyk sám o sobě. Dosud byl jazyk totiž téměř vždy pojímán v souvislosti s něčím jiným, z jiných hledisek.

^a *Pozn. překl.* V přednáškách de Saussure vztah jazyka a dalších společenských institucí různě rozváděl, srov.: „Ale tyto instituce se týkají jen určitých jedinců v určitých okamžicích. Žádná jiná než jazyk však není určena všem a nevyžaduje, aby se jí každý účastnil a měl na ni vliv. Většinu institucí lze zkorigovat a pozměnit promyšleným a vědomým zásahem. U jazyka to možné není, ani pro akademie.“ (Engler 273 D.)

^b *Ed.* Je třeba se vyhnout směřování *sémiologie* se *sémantikou*, která studuje změny významů a které de Saussure soustavný výklad nevěnoval; její základní princip je zformulovaný na str. 104.

^c *De S.* Srov. A. Naville, *Classification des sciences*, 2. vyd., str. 104.

Především existuje povrchní představa široké veřejnosti: vidí v jazyku pouhou nomenklaturu (viz str. 95), což brání jakémukoliv zkoumání jeho skutečné povahy.⁷⁴

Dále je tu hledisko psychologa, který se zabývá mechanismem znaku u individua; je to metoda nejsnadnější, ale nevede dále než k individuálnímu provedení a nepostihuje znak, který je svou podstatou sociální.

Anebo, i když si uvědomíme, že znak je třeba ze sociálního hlediska studovat, můžeme si všimat — víceméně v závislosti na své vůli — jen těch rysů jazyka, které ho spojují s ostatními institucemi. Takovým způsobem svůj cíl mineme a zanedbáme charakteristiky, které patří pouze sémiologickým systémům obecně a jazyku zvlášť. Podstatnou vlastností znaku, jež se však na první pohled jeví nejméně zřetelně, je totiž to, že se vždy do určité míry vymyká vůli jednotlivce i společnosti.

Tak se tato vlastnost projevuje zřetelně až v jazyce, manifestuje se však ve věcech, které se studují nejméně, a v důsledku toho si pak nutnost či zvláštní užitečnost sémiologické vědy dobře neuvědomujeme. My však naopak tento jazykový problém chápeme jako především sémiologický, a všechny naše vývody vděčí za svůj význam // tomuto důležitému faktu. [35] Chceme-li odhalit pravou povahu jazyka, musíme se především chopit toho, co má společného se všemi ostatními systémy téhož řádu, a jazykové faktory, které se na první pohled jeví velmi důležité (například funkce hlasového ústrojí), stačí uvažovat až v druhé řadě, pokud neslouží k rozlišení jazyka od jiných systémů. Touto cestou tento jazykový problém nejenom objasníme, ale při uvažování o rituálech, zvycích atd. jako znacích vyvstanou tyto fakty, jak doufáme, v novém světle a vyvolají potřebu je zahrnout do sémiologie a vykládat je skrze zákony této vědy.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Lingvistika jazyka a lingvistika mluvy⁷⁵

Tím, že jsme vědě o jazyku určili její pravé místo v souboru studia řeči, ujasnili jsme si zároveň i místo celé lingvistiky. Všechny další prvky řeči, které vytvářejí mluvu, se samy podřizují této první vědě a právě v důsledku této podřízenosti nacházejí všechny části lingvistiky své přirozené místo. [36]

Uvažme například produkci zvuků, které jsou pro mluvu nutné: hlasové orgány jsou jazyku stejně vnější, jako jsou elektrická zařízení sloužící k přepisu morseovky vnější této abecedě; a fonace, tj. realizace akustických obrazů, v ničem systém sám nezasahuje. Z tohoto hlediska lze jazyk přirovnat k symfonii, jejíž realita je nezávislá na způsobu provedení; chyby, jichž